

Ștefan MUNTEANU

Titu Maiorescu despre creația lui Eminescu (III)

Se pare că prima întâlnire directă, personală, dintre Titu Maiorescu și Mihai Eminescu s-a produs la Botoșani, în iunie 1871. Cu privire la relația lor ulterioară părerile sunt împărțite. Pe de o parte, unii critici consideră chestiunea definitiv închisă. Pe de altă parte, alții se grăbesc să o repună în discuție. Pentru prima poziție aduc în atenție atitudinea lui Șerban Cioculescu, din studiul „Titu Maiorescu și Eminescu”, cuprins în volumul „Prozatori români”, publicat în 1977. Studiul începe astfel: „Poziția lui Titu Maiorescu față de Eminescu, omul și poetul, nu mai constituie la drept vorbind o problemă controversată. Prin numeroasele publicații de documente și studii, ea poate fi socotită ca soluționată definitiv. Nici unul din contemporanii marelui poet n-a făcut atâta, pentru sprijinirea omului și biruința operei, cât criticul său; poate chiar nici toți la un loc” (p. 274). Totuși, împotriva acestei situații, Șerban Cioculescu își justifică revenirea asupra problemei prin faptul că „există o legendă, de o nebanuită persistență, care se rezumă la două neadevăruri: înțelegerea totală a poeziei lui Eminescu, în timpul vieții lui, și mizeria absolută în care a fost lăsat poetul să-și chinuiască zilele” (p. 247).

Textul de față urmărește doar modul de interpretare și gradul de înțelegere a operei lui Eminescu de către Maiorescu. După verdictul critic curajos din *Direcția nouă în poezia și proza română*, Maiorescu a supravegheat evoluția progresivă a creației eminesciene în paginile revistei „Convorbiri literare”. Dar, spune Șerban Cioculescu: „Prin lipsa unor caiete din *Însemnări zilnice*, nu putem urmări graficul complet al prețurii poeziei eminesciene de către Maiorescu” (p. 254). Prin comparație însă cu documentele cunoscute este puțin probabil că cele care lipsesc ar ascunde opinii contrare. Altfel spus, dispunem de suficiente surse documentare pentru a conveni că Maiorescu a prețuit cu pasiune creația lui Eminescu. Situându-se la cârma curentului junimist, marele critic a și riscat uneori, prin aprecieri la adresa mai tânărului poet. A avut însă o mare intuiție și astfel a ieșit învingător în cunoscutele polemici.

Exemplară, sub aspect atitudinal, este insistența cu care Maiorescu propune recitirea poemei *Lucaefărul*, în adunările „Junimii”, cele mai multe ținute în casa criticului. După cum exemplară este și grija cu care se preocupă pentru publicarea volumului de poeme, după îmbolnăvirea lui Eminescu. În scurta prefață a

acestui volum, scrisă în decembrie 1883, Titu Maiorescu scrie: „Colecția de față cuprinde toate poeziile lui Eminescu publicate în «Convorbiri literare» de vreo doisprezece ani încoace, precum și cele aflate până acum numai în manuscris pe la unele persoane particulare”. Mai departe, încercând parcă să se disculpe, Maiorescu recunoaște că structura volumului a fost gândită în lipsa poetului, absent din țară, astfel că Eminescu nu a revăzut textul final al poemelor cuprinse în volum. „Poesiile, așa cum se prezintă în paginile următoare, nu sunt dar revăzute de Eminescu și sunt prin urmare lipsite de îndreptările ce avea de gând să le facă, cel puțin la cele vechi (*Venere și Madonă, Mortua est, Egiptul, Noaptea, Ânger de pază, Împărat și prolețar, Rugăciunea unui Dac, Ânger și Demon*)”. Dar Maiorescu încearcă și o justificare a acestei inițiative, scriind în încheierea aceleiași prefețe: „Dacă totuși am publicat și aceste poesii, împreună cu celelalte, așa cum se găsesc, am făcut-o dintr-un simțământ de datorie literară. Trebuiau să devie mai ușor accesibile pentru iubitorii de literatura noastră toate scrierile poetice, chiar și cele începătoare, ale unui autor, care a fost înzestrat cu darul de a întrupa adunca sa simțire și cele mai înalte gânduri într-o frumuseță de forme, subt al cărei farmec limba română pare a primi o nouă viață”.

Lectura acestui text, scris în decembrie 1883, la aproximativ doar șase luni de la îmbolnăvirea poetului, arată că Maiorescu nu mai credea în însănătoșirea lui Eminescu. El vorbește deja la trecut afirmând că autorul „a fost înzestrat”. Iar lectura volumului prefațat cu acest text evidențiază o realitate și mai greu de acceptat, pe care nu o anunță în prefață. Este vorba de faptul că intervine în textul poemului *Lucaefărul*, din care elimină patru strofe. Se știe că varianta ultimă văzută de Eminescu este cea citită la „Junimea”, pe 28 octombrie 1882, care va fi trimisă la Viena, unde va apare în *Almanahul „României June”*, în aprilie 1883. Același text, care conține 98 de strofe este preluat apoi și de revista „Convorbiri literare”, în numărul din august 1883. Iar în decem-

brie 1883, Maiorescu, fără acceptul lui Eminescu, preia poemul, în volumul pe care l-a îngrijit, cu numai 94 de strofe.

O lucrare importantă din care rezultă, pe larg, calda apreciere pe care Titu Maiorescu o avea asupra creației lui Mihai Eminescu este studiul „Eminescu și poeziile lui”, pe care criticul îl publică în 1889, anul morții poetului. S-a spus, pe bună dreptate, că acest studiu este prima lucrare serioasă de exegeză eminesciană și că, prin urmare, Maiorescu poate fi considerat primul eminescolog. Cum rezultă și din titlu, studiul are două părți. Prima parte se referă la viața lui Eminescu, iar cea de a doua cuprinde analiza poeziilor.

Studiul pleacă de la o constatare: „Tânără generație română se află astăzi sub influența operei poetice a lui Eminescu”. Situație în care, justificativ, Maiorescu adaugă: „Se cuvine deci să ne dăm seama de partea caracteristică a acestei opere și să încercăm totdeodată a fixa individualitatea omului care a personificat în sine cu atâta strălucire ultima fază a poeziei române din zilele noastre”. Convingerea criticului, confirmată de istorie, era aceea că după câștigul adus de creația lui Vasile Alecsandri, în dauna tendinței anterioare de latinizare, pentru creșterea și modernizarea culturii române mai trebuiau satisfăcute două cerințe, respectiv: „să arate întâi în cuprinsul ei o parte din cugetările și simțirile care agită deopotrivă toată inteligența europeană în artă, în știință, în filozofie; să aibă, al doilea, în forma ei o limbă adaptată fără silă la exprimarea credincioasă a acestei amplificări”. Or, tocmai prin aceste merite se impunea creația lui Eminescu. „Amândouă condițiile le realizează poezia lui Eminescu în limitele în care le poate realiza o poezie lirică; de aceea Eminescu face epocă în mișcarea noastră literară”.

Notațiile lui Maiorescu privind biografia lui Eminescu, din prima parte a studiului, prezintă mai puțină importanță pentru lucrarea de față. Mai ales că unele rămân pe mai departe discutabile. Rămâne interesant profilul spiritual făcut lui Eminescu: „Ceea ce caracterizează mai întâi de toate personalitatea lui Eminescu este o așa de covârșitoare inteligență,

ajutată de o memorie căreia nimic din cele ce-și întipărește vreodată nu-i mai scapă (nici chiar în epoca alienației declarate), încât lumea în care trăia el după firea lui și fără nici o silă era aproape exclusiv lumea ideilor generale ce și le însușise și le avea pururi la îndemână”. Însă este mai puțin convingător atunci când se pronunță categoric în legătură cu boala (nebunia) lui Eminescu. El refuză ideea potrivit căreia boala poetului ar fi fost declanșată de efortul intelectual, ori de sărăcie, punând totul pe factorul ereditar. „Dacă a înnebunit Eminescu, cauza este exclusiv internă, este înăscută, este ereditară”. Considera că, nu viața neregulată a poetului i-a cauzat nebunia, ci germenele nebuniei înăscute a cauzat această viață. Într-o manieră asemănătoare, deși mai nuanțat, explică Titu Maiorescu și așa-numitul „pesimism eminescian”. „Și nici de nefericiri cari ar fi influențat sănătatea intelectuală sau fizică a lui Eminescu nu credem că se poate vorbi. Dacă ne-ar întreba cineva: a fost fericit Eminescu? Am răspunde: cine e fericit? Dar dacă ne-ar întreba: a fost nefericit Eminescu? Am răspunde cu toată convingerea: nu! Ce e drept, el era un adept convins al lui Schopenhauer, era, prin urmare, pesimist. Dar acest pesimism nu era redus la plângerea nemărginită a unui egoist nemulțumit cu soarta sa particulară, ci era eterizat sub forma mai senină a melancoliei pentru soarta omenirii îndeobște; și chiar acolo unde din poezia lui străbate indignarea în contra epigonilor și a demagogilor înșelători avem a face cu un simțământ estetic, iar nu cu o amărăciune personală... Seninătate abstractă, iată nota lui caracteristică în melancolie, ca și în veselie. Și, lucru interesant de observat, chiar forma nebuniei lui era o veselie exultantă”.

În partea a doua a studiului, dedicată analizei operei, criticul se oprește asupra unor poeme reprezentative, care pun în evidență genialitatea poetului. Principalele merite subliniate sunt cele referitoare la conținutul de idei și calitatea limbajului. „Eminescu este un om al timpului modern, cultura lui individuală stă la nivelul culturii europene de astăzi. Cu neobosita lui stăruință de a ceti, de a studia, de a cunoaște, el își

înzestra fără preget memoria cu operele însemnate din literatura antică și modernă. Cunoscător al filosofiei, în special a lui Platon, Kant și Schopenhauer, și nu mai puțin al credințelor religioase, mai ales al celei creștine și budiste, admirator al Vedelor, pasionat pentru operele poetice din toate timpurile, posedând știința celor publicate până astăzi din istoria și limba română, el afla în comoara ideilor astfel culese materialul concret de unde să-și formeze înalta abstracțiune care în poeziile lui ne deschide așa de des orizontul fără margini al gândirii omenești”.

Cu îndreptățire, Maiorescu observă că în cazul lui Eminescu predispoziția poetică înăscută este completată de larga lui cultură științifică, artistică și filosofică, toate asumate într-un mod personal. „Acel cuprins ideal al culturii omenești nu era la Eminescu un simplu material de entități străine, ci era primit și asimilat în chiar individualitatea lui intelectuală. Deprins astfel cu cercetarea adevărului, sincer mai întâi de toate, poeziile lui sunt subiectiv adevărate nu numai atunci când exprimă o intuiție a naturii sub formă descriptivă, o simțire de amor unecor veselă, adeseori melancolică, ci și atunci când trec peste marginile lirismului individual și îmbrățișează și reprezintă un simțământ național sau umanitar”.

Este subliniată și exemplificată maniera eminesciană de prelucrare, valorizare și însuflețire a literaturii populare, în procesul de înnoire a limbii române. „După o așa încordare, după o așa «luptă dreaptă» pentru a turna «limba veche în formă nouă», nu ne vom mira că a putut ajunge Eminescu, pe de o parte, la aplicarea sigură a unor forme rafinate în *Oda în metru antic*, în *Glossa* și în admirabilele *Sonete*, pe de alta, la cea mai limpede expresie a unor cugetări de adâncă filozofie, pentru care nu se găsea până atunci nici o pregătire în literatura noastră”.

Studiul se încheie cu o profeție pe care Maiorescu o face în legătură cu viitorul literaturii poetice și a cugetării românești. „Pe cât se poate omenește prevedea, literatura poetică română va începe secolul al 20-lea sub auspiciile geniului lui, și forma limbii naționale, care și-a găsit în poetul Eminescu cea mai frumoasă înfăptuire până astăzi, va fi punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a vestmântului cugetării românești”. Profeție care a fost confirmată de istorie atât de indubitabil, încât rămâne și astăzi de actualitate.